

ЧЕРКАСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**Збірник наукових праць
Черкаського державного
технологічного університету**

Серія: Економічні науки

Заснований у 2000 р.

Випуск 18

Частина I

Черкаси 2007

ЗМІСТ

ОБЛІК, ФІНАНСИ І ОПОДАТКУВАННЯ

Яценко В.М. Обліково-аналітичне забезпечення системи управління підприємницькою діяльністю.	3
Балашова Р.І. Удосконалення методів оподаткування діяльності туристичних підприємств.	9
Гавриленко В.О. Проблеми обліку та управління дебіторською і кредиторською заборгованістю	13
Лоханова Н.О. Управління ефективністю діяльності підприємства шляхом застосування збалансованої системи показників – проблеми, перспективи.	17
Галенко О.М., Булкот Г.В. Особливості обліку розрахунків з дебіторами і кредиторами при банкрутстві підприємства.	21
Непочатенко О.О. Економічна суть та становлення ринку іпотечного кредитування в Україні.	26
Ганусич В.О. Виправлення помилок та зміни у фінансових звітах.	31
Гриліцька А.В. Ліквідність і платоспроможність підприємств споживчої кооперації.	37
Осадча Ю.М. Сертифікація аудиторів в Україні: стан та перспективи.	41
Козьменко О.В. Розвиток екологічного страхування: законодавчі аспекти.	45
Владімірова Т.І. Джерела утворення і шляхи розподілу прибутку в ринкових умовах.	50
Реслер М.В. Методичні проблеми обліку матеріальних витрат на підприємствах меблевої промисловості.	55
Вовчук Т.І. Облік біологічних активів як передумова ефективного управління лісовими ресурсами.	59
Гавриленко І.О. Організація обліку і контролю накладних витрат.	62
Герасименко О.С. Підготовка консолідованої фінансової звітності. Економіко-правовий аспект.	66
Данканич Т.П. Економічний зміст та склад туристичного продукту як об'єкта обліку	71
Косюра О.В. Проблеми обліку нематеріальних активів в бюджетних установах України	78
Дрозд І.М. Страхування професійної відповідальності аудиторів і бухгалтерів: світова та вітчизняна практика	83
Кондратюк І.О. Методика обліку доходів розпорядників бюджетних коштів та шляхи її вдосконалення.	88
Пігош В.А. Звітність як джерело обліково-аналітичного забезпечення управління діяльністю вищих закладів освіти.	93
Крот С.В. Особливості організації кредитування кредитними спілками сільськогосподарських підприємств.	98
Ларікова С.С. Проблеми оцінки ефективності витрат по наданню маркетингових послуг.	105
Ларікова Т.В. Бюджетування в підсистемі управлінського обліку в банках.	110
Мартинюк Н.Ю. Управлінський облік: системний підхід.	114

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

ЧЕРКАСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО ТЕХНОЛОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Серія: Економічні науки.

Випуск 18

Частина I

Керівник видавничого проекту *Скульська Т.В.*

Відповідальна за випуск *Костенко Т.В.*

Технічний редактор *Ступенко С.І.*

Коректори: *Костенко Т.В., Усенко Н.В.,*

Волошин В.В., Баранцева В.О.

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
серія КВ № 6060 від 16.04.2002 р.

Редколегія не завжди поділяє точку зору авторів.

Видавець – Черкаський державний технологічний університет,
бульвар Шевченка, 460, м. Черкаси, 18006.

Свідоцтво про державну реєстрацію серія ДК № 896 від 16.04.2002 р.

Підп. до друку 03.09.2007. Формат 60x84 1/8.

Папір офісн. Друк оперативний. Гарнітура Таймс. Умовн. друк. арк. 23,24.
Обл.-вид. арк. 22,0. Зам. № 125-07. Наклад 205 примірників. Ціна договірна.

Надруковано в редакційно-видавничому центрі ЧДТУ
бульвар Шевченка, 460, 4 к., м. Черкаси, 18006

РОЗВИТОК ЕКОЛОГІЧНОГО СТРАХУВАННЯ: ЗАКОНОДАВЧІ АСПЕКТИ

Козьменко О.В., к.е.н., доцент, докторант
Сумський державний університет

Рассмотрены и проанализированы основные отечественные законодательные акты, в которых используется понятие экологического страхования. Приводятся предложения по их гармонизации на основе четкого определения сути экологического страхования на базе Закона „Об экологическом страховании“.

The work studies and analyses the major national legislative acts, which use the notion of ecological insurance. The proposals are made regarding their harmonization based on precise definition of the essence of ecological insurance on the basis of the law on ecological insurance.

Постановка проблеми. Слід зазначити, що наша правова система нараховує величезну кількість нормативних і законодавчих актів, які регулюють діяльність, так або інакше пов'язану з навколишнім середовищем, що, на жаль, не поєднуються в цілісну систему, часто один одному суперечать, взаємно не узгоджуються, містять істотні прогалини, розроблені відповідно до різних концепцій регулювання еколого-економічної діяльності та до різних концепцій страхування ризиків екологічного характеру.

Аналіз останніх досліджень. В останні роки спостерігається інтенсифікація наукових досліджень і прикладних розробок щодо методичного забезпечення страхування екологічних ризиків. Значний внесок у ці дослідження зробили вітчизняні і закордонні економісти, які працюють у галузі екології. Саме завдяки їхнім зусиллям з'явилося саме поняття екологічного страхування. На даний час можна констатувати достатньо суттєві зрушення вже і в практичному вирішенні проблеми екологічного страхування в Україні: проекти Закону „Про екологічне страхування“; законодавчі акти, що встановлюють відповідальність за забруднення навколишнього природного середовища та реалізують механізм обов'язкового страхування екологічних ризиків. Однак у самих нормативних і законодавчих актах є багато юридичних і еколого-економічних прогалин, які потребують термінового вивчення і вирішення. Багато проблем стосується страхування екологічних ризиків.

Цілі статті. Метою статті є критичний аналіз чинного вітчизняного законодавства стосовно страхування екологічних ризиків та рекомендації щодо його вдосконалення.

Виклад основного матеріалу. Категорія „екологічне страхування“ у найбільш явному вигляді відображена у Законі України „Про охорону навколишнього природного середовища“ (ст. 49. Екологічне страхування та екологічний

аудит) [1]. У цій статті зазначається, що в Україні здійснюється добровільне і обов'язкове державне та інші види страхування громадян та їх майна, майна і доходів підприємств, установ і організацій на випадок шкоди, заподіяної внаслідок забруднення навколишнього природного середовища та погіршення якості природних ресурсів.

Створення єдиної державної системи запобігання аваріям, катастрофам та надзвичайним ситуаціям, метою якої є систематичний контроль за екологічно небезпечними об'єктами і процесами техногенного середовища для регулювання стану безпеки та розвитку техногенних навантажень, запобігання аваріям, катастрофам та надзвичайним ситуаціям, їх прогнозування та мінімізація наслідків, передбачено Постановою Верховної Ради України „Про Основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки“ [2].

Для досягнення вказаної мети треба розробити та впровадити відповідні програми на національному, регіональному і місцевому рівнях, у тому числі – для екологічно небезпечних виробництв впровадити *обов'язкове екологічне страхування*.

Також Основними напрямами державної політики України в галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки передбачено розвиток системи екологічного законодавства. Правовий механізм має надати самим Основним напрямам чіткої цілеспрямованості, формальної визначеності, загальнообов'язковості, сприяти врегулюванню відносин у галузі екології, застосуванню превентивних, оперативних, стимулюючих і примусових заходів до юридичних та фізичних осіб щодо використання природних ресурсів та їх відходів і юридичної відповідальності за порушення екологічного

законодавства. Для цього передбачається: складання і затвердження екологічних нормативів природокористування (стосовно надр, ґрунтів, води, повітря, рослинності тощо); складання і затвердження комплексу еколого-економічних показників державного контролю за станом довкілля та діяльністю господарчих структур.

Ще одним законодавчим актом, який тісно пов'язаний із предметом нашого дослідження, є Закон України „Про екологічний аудит” [3], у якому неодноразово вказується на такий вид діяльності, як екологічне страхування, для вимог якого може або повинен використовуватися екологічний аудит.

Відповідно до цього закону екологічний аудит – це документально оформлений системний незалежний процес оцінювання об'єкта екологічного аудиту, що включає збирання й об'єктивне оцінювання доказів для встановлення відповідності визначених видів діяльності, заходів, умов, системи управління навколишнім природним середовищем та інформації з цих питань вимогам законодавства України про охорону навколишнього природного середовища та іншим критеріям екологічного аудиту.

Екологічний аудит проводиться в процесі приватизації об'єктів державної власності, іншої зміни форми власності, зміни конкретних власників об'єктів, а також для потреб екологічного страхування ...

Обов'язковий екологічний аудит здійснюється на замовлення заінтересованих органів виконавчої влади або органів місцевого самоврядування щодо об'єктів або видів діяльності, які становлять підвищену екологічну небезпеку, відповідно до переліку, що затверджується Кабінетом Міністрів України, у визначених випадках, у тому числі у випадку екологічного страхування об'єктів.

Висновки обов'язкового екологічного аудиту враховуються при визначенні умов приватизації об'єктів державної власності, що здійснюють діяльність, яка становить підвищену екологічну небезпеку, екологічного страхування об'єктів, що здійснюють таку діяльність, передачі або придбання об'єктів у державну власність та в інших випадках, передбачених законодавством.

Свідченням того, що екологічні проблеми набувають статусу першочергових, є прийняття Кабінетом Міністрів України Постанови „Про утворення Національного агентства екологічних інвестицій України” [4]. Це агентство створюється як центральний орган виконавчої влади, діяльність якого спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра охорони навколишнього природного середовища. Планується, що одним з

основних завдань агентства буде виконання вимог Рамкової конвенції ООН про зміну клімату та впровадження механізмів Кіотського протоколу до неї.

Вважаємо за можливе і доцільне зробити декілька пропозицій стосовно використання терміна „екологічне страхування” у законодавчій і нормативній базі.

Сьогодні, за відсутності прямого (специфічного) закону про екологічне страхування, здійснюється страхування окремих ризиків екологічного характеру, що відбувається відповідно до Закону України „Про страхування” [5] та цілої низки інших законів, законодавчих та нормативних актів.

Закон України „Про страхування” визначає види обов'язкового і добровільного страхування, серед яких можна доволі чітко виділити декілька таких, що направлені на страхування ризиків екологічного характеру.

Серед добровільних видів страхування до екологічно спрямованих можна віднести хіба що страхування від вогневих ризиків та ризиків стихійних явищ. Серед обов'язкових видів страхування це можуть бути такі: страхування цивільної відповідальності оператора ядерної установки за ядерну шкоду, яка може бути заподіяна внаслідок ядерного інциденту; страхування цивільної відповідальності суб'єктів господарювання за шкоду, яку може бути заподіяно пожежами та аваріями на об'єктах підвищеної небезпеки, включаючи пожежовибухонебезпечні об'єкти та об'єкти, господарська діяльність на яких може призвести до аварій екологічного та санітарно-епідеміологічного характеру; страхування цивільної відповідальності інвестора, в тому числі за шкоду, заподіяну довкіллю, здоров'ю людей, за угодою про розподіл продукції, якщо інше не передбачено такою угодою; страхування відповідальності експортера та особи, яка відповідає за утилізацію (видалення) небезпечних відходів, щодо відшкодування шкоди, яку може бути заподіяно здоров'ю людини, власності та навколишньому природному середовищу під час транскордонного перевезення та утилізації (видалення) небезпечних відходів; страхування відповідальності суб'єктів перевезення небезпечних вантажів на випадок настання негативних наслідків при перевезенні небезпечних вантажів; страхування ліній електропередач та перетворюючого обладнання передавачів електроенергії від пошкодження внаслідок впливу стихійних лих або техногенних катастроф та від протиправних дій третіх осіб; страхування цивільної відповідальності суб'єктів господарювання за шкоду, яку може бути заподіяно довкіллю або здоров'ю людей під час

зберігання та застосування пестицидів і агрохімікатів та ін.

Якщо ж слідувати логіці, то у межі екологічного страхування повинні потрапити практично всі існуючі види страхування, бо в кожному з них тією або іншою мірою наявна екологічна складова. Так, у страхуванні життя не може не враховуватися, наприклад, така обставина, що людина, яка бажає застрахувати своє життя, працює на виробництві з умовами праці, за яких вона постійно перебуває у середовищі з перевищенням гранично допустимої концентрації оксидів азоту.

У Законі України „Про охорону навколишнього природного середовища” стаття 49 має назву „Екологічне страхування та екологічний аудит” [1]. Проте і в цій статті (єдиній більш-менш конкретній на всю вітчизняну законодавчу базу) не вказується прямо, що ж саме слід розуміти під екологічним страхуванням. Якщо виходити з назви статті, то *екологічне страхування – це страхування громадян та їх майна, майна і доходів підприємств, установ і організацій на випадок шкоди, заподіяної внаслідок забруднення навколишнього природного середовища та погіршення якості природних ресурсів.*

Однак чи слід сліпо слідувати цій статті закону, якщо в самому її тексті допущено серйозну помилку?

По-перше, в даній статті Закону України „Про охорону навколишнього природного середовища” вказано, що «...в Україні здійснюється добровільне і обов'язкове державне та інші види страхування...», але ж відповідно до усталеної термінології страхування та відповідно до Закону України „Про страхування” (стаття 5) „добровільне і обов'язкове” – це форми страхування, а не види.

По-друге, в цій статті використовується словосполучення «...страхування громадян та їх майна, майна і доходів підприємств, установ і організацій...», яке не є притаманним ані страховій термінології, ані законодавчій термінології тощо, в яких завжди мова йде про інші предмети страхування (особисте і майнове страхування, страхування відповідальності) і про інших страхувальників (юридичні особи та дієздатні фізичні особи).

По-третє, у цій статті взагалі не йде мова про страхування відповідальності.

По-четверте, доволі дискусійним з точки зору страхової термінології є визначення страхового ризику і страхового випадку відповідно до статті 49 Закону України „Про охорону навколишнього природного середовища”, що розглядається.

У графічному вигляді вищесказане показано на рис. 1.

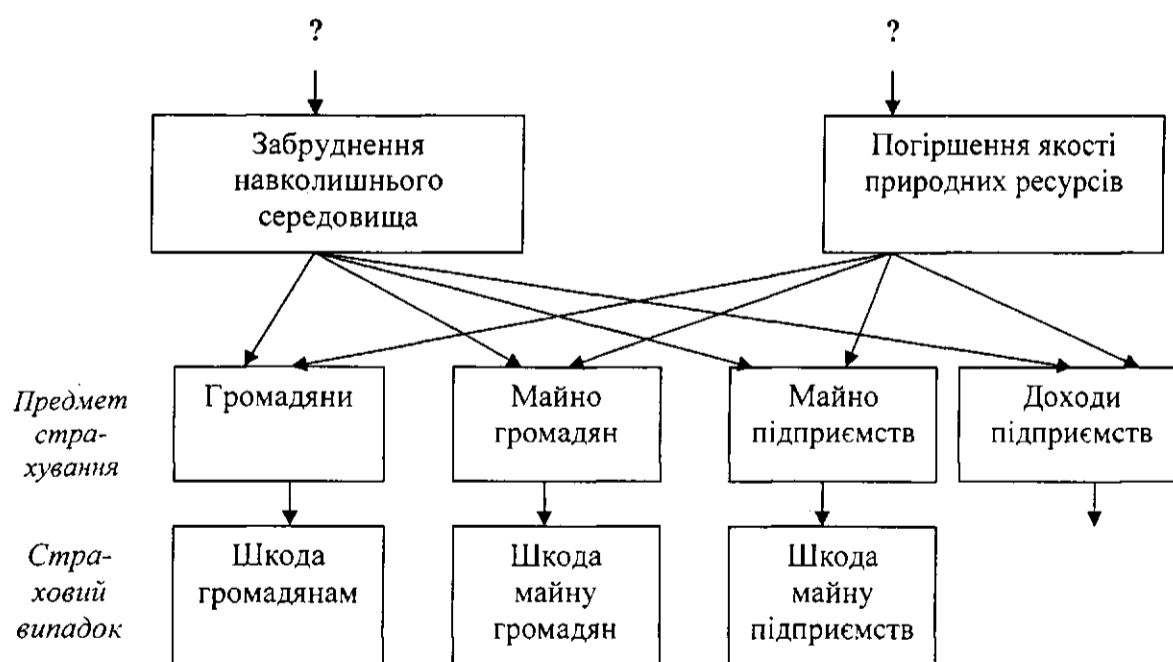

Рис. 1. Ілюстрація змісту ст. 49 Закону України „Про охорону навколишнього природного середовища”

Відповідно до статті 8 Закону України „Про страхування” страховим ризиком вважається певна подія, на випадок якої проводиться страхування і яка має ознаки ймовірності та випадковості настання. Страховий випадок – подія, передбачена договором страхування або законодавством, яка відбулася і з настанням якої виникає обов’язок страховика здійснити виплату страхової суми (страхового відшкодування) страхувальнику, застрахованій або іншій третій особі.

Відповідно до Указу Президента України було розроблено два проекти Закону України „Про екологічне страхування”, які не пройшли відповідних процедур у Верховній Раді і поки що залишилися у статусі проекту [6; 7]. Проте цей проект становить деякий інтерес для нашого дослідження у зв’язку з тим, що відображає певні напрацювання у частині методичних підходів до системного впровадження страхування екологічних ризиків. Проаналізуємо вказані проекти, які практично збігаються за своїм змістом.

Відповідно до цих проектів закону встановлюються єдині умови та порядок проведення екологічного страхування в Україні в *обов’язковій формі* та регулюються відносини у сфері екологічного страхування, що спрямоване на відшкодування шкоди, заподіяної *майновим інтересам* юридичних та фізичних осіб, внаслідок аварійного забруднення навколишнього природного середовища.

Екологічне страхування – страхування в обов’язковій формі відповідальності суб’єктів господарювання, діяльність яких є джерелом ризику аварійного забруднення навколишнього природного середовища, за заподіяння ними шкоди майновим інтересам третіх осіб внаслідок аварійного забруднення навколишнього природного середовища. Так визначає термін, який ми розглядаємо, проект закону.

Аварійне забруднення навколишнього природного середовища – це раптове, непередбачене забруднення навколишнього природного середовища і, як наслідок, заподіяння шкоди майновим інтересам третіх осіб, спричинене аварією технічних пристроїв, стихійними лихами, природними процесами внаслідок прямого чи опосередкованого впливу на навколишнє природне середовище.

Страховий випадок – подія, внаслідок настання якої заподіяна шкода майновим інтересам третіх осіб, яка спричинена аварійним забрудненням навколишнього природного середовища, що зумовлює виконання страховиком зобов’язання з виплати страхового відшкодування потерпілим третім особам.

До страхового випадку не належать:

- скидання та викиди небезпечних речовин, які мають повторювальний характер;
- забруднення навколишнього природного середовища внаслідок умисних дій або дій непереборної дії.

Відшкодуванню при екологічному страхуванні не підлягає шкода:

- пов’язана з генетичними наслідками, зумовленими аварійним забрудненням навколишнього природного середовища;
- заподіяна майну, життю та здоров’ю осіб, що працюють у страхувальника;
- пов’язана з причинами, які були відомі страхувальнику до початку дії договору екологічного страхування, але про які не було повідомлено страховику;
- пов’язана з сплатою штрафних санкцій за забруднення навколишнього природного середовища.

З метою додаткового забезпечення страхових зобов’язань страховиків при здійсненні екологічного страхування може створюватися екологічний фонд страхових гарантій у порядку, що визначається Кабінетом Міністрів України. Використання коштів сформованих екологічних фондів страхових гарантій здійснюється на проведення попереджувачих заходів щодо зменшення ризиків аварійного забруднення навколишнього природного середовища, природоохоронних заходів страховиками спільно зі страхувальниками на договірній основі та відшкодування шкоди понад ліміти відповідальності страховиків за договорами екологічного страхування.

Як бачимо, у разі прийняття такої редакції закону під екологічним страхуванням буде розумітися страхування лише відповідальності суб’єктів господарювання, діяльність яких становить небезпеку як потенційних забруднювачів навколишнього середовища внаслідок аварій. Це, на наш погляд, є суттєвим звуженням самого поняття екологічного страхування, не відповідає назві законопроекту і, скоріше за все, у таких редакціях даний законопроект так і залишиться проектом.

Висновки. Таким чином, розглянувши чинну нормативно-законодавчу базу, ознайомившись з проектами законодавчих актів та з науковими доробками стосовно проблематики екологічного страхування, вважаємо за доцільне зробити загальний висновок, який, на наш погляд, повинен бути основою подальшого розвитку даного напрямку страхування.

На концептуальному рівні, у тому числі законодавчому, слід чітко визначитися з тим, що саме розуміти під екологічним страхуванням, і не вживати його до питань страхування усіх ризиків екологічної спрямованості.

Сьогодні, наприклад, Акціонерна страхова компанія „ІНГО Україна” пропонує надання послуг з екологічного страхування. При цьому передбачаються такі його види: обов'язкове страхування відповідальності суб'єктів перевезення небезпечних вантажів у випадку настання негативних наслідків під час перевезення небезпечних вантажів; обов'язкове страхування цивільної відповідальності суб'єктів господарювання за шкоду, що може бути заподіяна пожежею й аваріями на об'єктах підвищеної небезпеки, включаючи пожежонебезпечні об'єкти й об'єкти, господарська діяльність яких може призвести до аварій екологічного і санітарно-епідеміологічного характеру. Пропоновані даною компанією види так званого „екологічного страхування” є законодавчо закріпленими видами обов'язкового страхування, які в жодному законі не мають назви екологічних.

Тому вкрай необхідна розробка і прийняття Закону України „Про екологічне страхування”, але в цьому законі слід закріпити не лише обов'язкове страхування відповідальності, а й добровільне екологічне страхування і майнове екологічне страхування. Звісно, одразу ж буде потрібно внести зміни у цілий ряд законодавчих і нормативних актів і, в першу чергу, у Закон

України „Про страхування”, відокремивши деякі види страхування як види екологічного страхування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України „Про охорону навколишнього природного середовища” № 1264-VII від 25 червня 1991 року.
2. Постанова Верховної Ради України „Про Основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки” № 188/98-ВР від 5 березня 1998 року.
3. Закон України „Про екологічний аудит” № 1862-IV від 24 червня 2004 року.
4. Постанова КМУ „Про утворення Національного агентства екологічних інвестицій України” № 612 від 4 квітня 2007 року.
5. Закон України „Про страхування” № 85/96-ВР від 7 березня 1996 року.
6. Проект Закону України „Про екологічне страхування” № 1046 від 21 травня 2002 року.
7. Проект Закону України „Про екологічне страхування” 1046 / П від 6 вересня 2002 року.